

PROBACIJOS MODELIO SUKŪRIMAS LIETUVOJE (2002)

Rėmėjai ir bendradarbiaujančios institucijos: Atviros Lietuvos Fondas, Kalėjimų departamentas prie LR Teisingumo ministerijos, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Kalėjimų departamento prie LR teisingumo ministerijos Mokymo centras, Lietuvos kalinių globos draugija, Lygtinai išleistų asmenų priežiūros organizacija

Tyrėjų grupė: G. Sakalauskas, V. Kalpokas, S. Mališauskaitė, P. Ragauskas, J. Stašinskas, A. Šerkšnas, R. Tamašauskaitė, V. Toleikienė, D. Usik, V. Vinogradnaitė

Tyrimas buvo atliktas siekiant išanalizuoti Lietuvos kultūrinės, ekonominės, socialinės ir teisinės prielaidas nacionalinės probacijos sistemai sukurti, ištirti ir įvertinti tarptautinę patirtį probacijos srityje ir šių tyrimų pagrindu parengti probacijos sistemos modelio Lietuvai koncepciją.

Tyrimo metu analizuoti tarptautiniai dokumentai, susiję su probacija ir kitomis alternatyvomis laisvės atėmimo bausmei bei 7 užsienio šalių (Kanados, Švedijos, Airijos, kt.) patirtis šioje srityje. Atliktas nacionalinis statistinis tyrimas, kuriuo siekta nustatyti socialinę demografinę asmenų, padariusių nusikaltimus, charakteristiką, analizuota LR įstatyminė bazė, reglamentuojanti santykius, kylančius dėl alternatyvių priemonių taikymo. Siekiant išsiaiškinti esamas institucines sąlygas probacijos sistemai sukurti, tirta institucijų, vykdančių probacijos sistemos elementų funkcijas, sistema, atlikta socialinių darbuotojų sociologinė apklausa dėl darbo su nuteistais bei ištirtas nevyriausybių organizacijų vaidmuo probacijos sistemoje.

Tyrimo rezultatai leido pripažinti, kad Lietuvoje, skirtingai nei daugelyje tyrimo apžvelgtų užsienio valstybių, nėra probacijos sistemos: iki galo neišvystytais elementais būtų galima laikyti bausmės vykdymo atidėjimo bei lygtinio paleidimo teisinius institutus, o jų pagrindu sukurta institucijų infrastruktūra galėtų būti laikoma probacijos sistemos užuomazga. Statistinė kai kurių nusikalstamumo rodiklių analizė išryškino probacijos sistemos sukūrimo Lietuvoje poreikį.

Būtinumą keisti baudžiamąją politiką Lietuvoje, orientuojantis į mažiau represines, efektyvesnes bei ekonominiu požiūriu palankesnes baudžiamosios atsakomybės priemones, lemia keletas faktorių. Situacijos analizė rodo, kad pagal įkalinimų asmenų skaičių, tenkančių 100 tūkstančių gyventojų, Lietuva yra viena pirmaujančių valstybių Europoje, o šis skaičius net 2-3 kartus viršija Vidurio Europos valstybių vidurkį, 4-5 kartus – Vakarų Europos. Šią situaciją vis tiek mėginama koreguoti amnestijomis, kurių spontaninis pobūdis, nesiejant jų su būtiniais sprendimais socialinės politikos srityje, lemia šalutinius neigiamus padarinius. Taip pat pažymėtina, jog nusikalstamumo Lietuvoje struktūros analizė leidžia manyti, jog probacija būtų proporcinga ir teisinga baudžiamoji priemonė (bausmė) žymiai daliai nusikaltėlių, juolab kad jų demografinės socialinės charakteristikos analizė rodo reikšmingą neigiamų socialinių, ekonominių ir teisinių faktorių įtaką jų nusikalstamam elgesiui. Didžioji dalis (apie 2/3) nusikaltimus padaro pirmą kartą, o įkalinimo patirtis daro itin neigiamą įtaką tolesniam jų gyvenimui. Svarbu ir tai, kad įkalinimo įstaigų sistema valstybei labai brangiai kainuoja, o auganti ekonomika bei didėjančio nusikalstamumo tendencijos kaštus šiai sistemai ateityje didins dar labiau.

Šiam tikslui pasiekti būtina tobulinti teisės aktų bazę, esamų pataisos inspekcijų sistemą, kurios spręstinos problemos – per didelis pataisos inspekcijų darbo krūvis, nepakankamas išsilavinimas, patalpų ir transporto inspekcijos trūkumas, aiškios ir išsamios darbo koncepcijos (misijos) nebuvimas. Įvertinus socialinių darbuotojų rengimo sistemą Lietuvoje, pastebėtina, jog nepaisant plačios rengimo „geografijos“, tik nedidelis skaičius socialinių darbuotojų rengiami darbu su nuteistais asmenimis, ypač tais, kuriems taikomos su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės. Tačiau šioje srityje jau pastebimi tam tikri

poslinkiai – kai kurių universitetų, taip pat mokymo centrų sukurtos ar kuriamos programos ateityje turėtų pakeisti esamą situaciją. Svarbu ir tai, jog Lietuvos bausmių sistemoje nevalstybinės organizacijos kol kas atlieka šalutinį vaidmenį, kuris turėtų kisti, - Vakarų valstybių patirtis rodo, jog NVO įsitraukimas į bausmių vykdymo sistemą yra viena esminių probacijos efektyvumo prielaidų.

Tyrimo pagrindu parengta probacijos Lietuvoje koncepcija, kurioje pateikiamas probacijos sistemos modelis, siūlomi institucijų koordinavimo metodai bei pateikti pasiūlymai atskiriems probacijos modelio etapams įgyvendinti.

© Teisės institutas, 2002